

Cilt/Volume 1, Sayı/Issue 2, Temmuz/July 2019, ss. 287-288

Geliş Tarihi–Received Date: 16.01.2019 Kabul Tarihi–Accepted Date: 03.07.2019

KİTAP İNCELEMESİ – BOOK REVIEW

RUSSIA’S STEPPE FRONTIER: THE MAKING OF A COLONIAL EMPIRE, 1500-1800

BY MICHAEL KHODARKOVSKY*

MEHMET ÇANKARA**

Çarlık Rusya’nın Nogay, Kalmuk ve Kazaklara karşı, siyasi hedeflerini ve politikalarını araştıran M. Khodarkovsky, Rusya’nın bozkır sınırı olarak gördüğü konargöçer halklar üzerindeki genişleme stratejisini ele almaktadır. Bunun yanı sıra konargöçer halkların Ruslara yönelik tutum ve algılarını da araştıran yazar, merkezi bir devlet ile sınır bölgelerinde yaşayan halklar arasındaki problemleri dikkatle takip etmektedir. İşte bu konuda çağdaş olan tarihçilerden farklı bir anlatı sunan M. Khodarkovsky, Rusya’nın Avrasya sınır bölgelerine emperyalist genişleme siyaseti ve Hristiyan olmayan halklar üzerindeki sömürge siyaseti konusunda uzmanlaşmıştır. Halen Chicago Loyola Üniversitesi’nde tarih profesörü olarak çalışmaya devam eden M. Khodarkovsky, 2002 yılında Indiana Üniversitesi tarafından neşredilen **Russia’s Steppe Frontier: The Making of a Colonial Empire, 1500-1800** (Rusya’nın Bozkır Sınırı: Sömürge İmparatorluğu’nun Oluşumu) başlıklı bu tetkik eseri ile alanında büyük bir boşluğu doldurmuştur.

Yazar, yaklaşık üç yüz yıllık bir süreçte Rusların kurmuş oldukları devasa sömürge imparatorluğunu incelediği araştırmasının **Acknowledgments** (Teşekkür) kısmında (xi), konu ile ilgili St. Petersburg, Moskova, Astarhan, Orenburg, Kazan, Kiev, Elista ve İstanbul’dan topladığı geniş arşiv külliyatından ve harcadığı on yıllık emekten övgüyle bahseder. M. Khodarkovsky ayrıca, eserinin **The Sociology of the Frontier, or Why Peace Was Impossible** (Sınır Sosyolojisi veya Barış Neden İmkansız) (7-46) başlıklı I. Kısmında, erken ve modern dönemlerde Rusların savunmasız (teşkilatsız) sınır komşuları ile aralarındaki temel sosyolojik farklılıklara ve uyumsuzluklara değinir. Kazan ve Kırım hanlıklarının ise diğerlerine nazaran daha yerleşik ve şehirleşmiş olduklarını vurgular. Yazar eserinin ilerleyen sayfalarında Kabardey, Nogay, Kazak ve Kalmukların konargöçer hayat tarzlarından, Moskova için dengesiz birer müttefik olduklarından ve zaman zaman saldırgan bir komşuluk örneği sergilediklerinden bahsetmektedir. Yazara göre tüm bu olumsuzluklar bölgede sağlam bir müttefik ihtiyacı hisseden Rusya üzerinde önemli bir yük meydana getirmektedir. M. Khodarkovsky, bu dağınık durumun Rusya’nın bölgedeki sömürge siyasetinin oluşmasında etkili olduğunu savunur. Rusya için sınır komşularının dini bakımdan kendilerinden farklılık arz etmesi, kendi aralarındaki bölünmüşlükler ve otorite eksikliği, Hristiyan yönetiminin üstünlüğünü dayatmak ve kendilerini meşru bir zemine oturtmak için birer dayanak teşkil etmiştir. M. Khodarkovsky bu duruma şöyle açıklık getirir: “Rusya’nın güney sınırları boyunca karşılaştıkları halklarla arasındaki kalıcı barış, varoluşunun varlığına aykırıydı.” (s.17)

Sınır komşuları ile siyasi, ekonomik, askeri, dini farklılıklarının tartışılmasından sonra eserinin **Frontier Concepts and Policies in Muscovy** (Moskova’da Sınır Kavram ve Politikaları)¹ (46-76) başlıklı II. kısımda yazar, Moskova’nın devlet birliği ile coğrafi sınır çizgisi olarak gördüğü “sınır” arasında kesin bir ayırım yaptıktan sonra, bölge halkı üzerinde politik istikrarını, bağlılık yemini (şert), rehin alma (amanat/emanet), haraç (yasak), yıllık gelir (jalovan’e) gibi kavramları iki tarafın nasıl yorumladığını anlatır. Altın Orda Hanlığı’nın varislerinin kendilerini Moskova ile eşit veya üstün görmesine karşın, Rusların onları Çarlık otoritesine koşulsuz boyun eğdirmek için bu kavramları birer araç olarak kullanması, M. Khodarkovsky tarafından Rusya’nın kendisine meşru bir zemin yaratma teşebbüsü olarak değerlendirir. II. Yekaterina bu konuyu şu sözlerle açıklar: “*Rehinelere Rus dilini öğretmek, onları medenileştirerek ve barbar geleneklerinden caydırmak suretiyle kısa süre içinde rehinelere ihtiyaç kalmayacak ve hepsi Hristiyanlığa döneceklerdir.*” (s.56) Yazar, çarpıcı örneklerle konuyu ele alarak Rusya’nın güney sınırlarında yer alan bozkır halkları üzerinde egemenlik kurma ve kolonileştirme siyaseti izleme gibi hedeflerine dair son derece kıymetli bilgiler sunar.

* Michael Khodarkovsky, *Russia’s Steppe Frontier: The Making of a Colonial Empire, 1500-1800*, Indiana-Michigan Series in Russian and East European Studies, Bloomington: Indiana University Press, 2002, 290 s., ISBN 978-0253-33989-8.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, e-posta: mehmetcankara7@gmail.com

¹ Moskova Büyük Knezliği

Eserin III. kısmı olan **Taming the “Wild Steppe,” 1480-1600s** (Vahşi Bozkır Evcilleştirme) (76-126) başlığı ile M. Khodarkovsky, Altın Orda Hanlığı'nın yıkılışı ardından onların bölgedeki varisleri durumunda olan Kazan, Kırım, Astarhan ve Nogay hanlıkları ile Moskova arasındaki karmaşık ilişkileri kronolojik olarak anlatıp tetkike girer. Kolonileştirme siyasetinin bozkır coğrafyasında ilerlemesini dikkatle takip eden yazar, Moskova'nın bu halklar üzerine uyguladığı askeri kampanya ve stratejileri Nogaylar üzerinden ele alarak bölgede yaşanan siyasi olayları tartışır.

M. Khodarkovsky, eserinin **From Steppe Frontier to Imperial Borderlands, 1600-1800** (Bozkır Sınırlarından Emperyal Sınır Bölgelerine) (126-184) başlıklı IV. kısma 17. yüzyılın başında Moskova ve bozkır sınır komşuları arasındaki ilişkilerinde önemli bir değişimin söz konusu olduğu hususunda bilgi vererek başlar. 17. yüzyılda Moskova Devleti'nin gittikçe otokratikleşmeye başladığından söz eden yazar, bozkır göçebelerinin sürekli iç savaşlar ile parçalandığını vurgular. Kalmukların 1630 yılında Moskova'nın güney sınır bölgesine gelmeleri ile Moskova'nın yıllarca Nogayları zayıflatma ve bölme konusunda uyguladığı politikaların boşa harcanmış bir zaman dilimi olduğunu ileri sürer. Kalmukların bu bölgedeki faaliyetlerinden yararlanarak Kırım'a on binden fazla Rus'u getirerek yeni bölgeleri ve köylüleri koruma altına almak için sömürgeleştirdiklerini ifade eder.

M. Khodarkovsky, eserinin **Concepts and Policies in the Imperial Borderlands** (Emperyal Sınır Bölgelerinde Kavramlar ve Politikalar) (s. 184-220) başlıklı V. kısmında, Rus devletinin güney sınır bölgelerinde 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyıl boyunca Rusya'nın emperyal yayılım stratejilerindeki dönüşümlerini ayrıntılarıyla anlatmaktadır. Altın Orda Hanlığı'nın mirası olan toprakların yönetilmesi stratejisini “*kolonileştirme ve medenileştirme*” gibi modern ve Avrupalı terimler kullanarak ele alır. Güneydeki sınır bölgesindeki genişleme siyasetinin ekonomik (ticari yolları korumak ve yerleşmiş tarımı bozkırlara getirmek), dini (Müslümanları Hıristiyanlaştırmak) ve ideolojik (üstün Avrupa Hıristiyan kültürünü “barbar” yerlilere getirmek) olduğuna işaret eder.

Netice olarak M. Khodarkovsky'nin incelemesi, tematik ve kronolojik olmak üzere iki konu etrafında şekillenmiştir. Rusya'nın bozkır ile ilişkisini kronolojik bir anlatı eşliğinde sunan M. Khodarkovsky, zaman zaman tekrar riski olsa da ele aldığı konu ile ilgili bölümleri tarihsel bir anlatı izleyerek yeni ve bir objektif düşünce için tasarlamıştır. Sonuç olarak yazar, yalnızca ideoloji ve emperyal söylemlerle değil, aynı zamanda üst düzey bir askeri güç olan Rusya'nın bürokratik araçlar ve stratejiler kullanarak savunmasız sınır toplumlarını yutarak sömürgeci bir imparatorluğa dönüşmesini ayrıntıları ile ele almaktadır.